

mdesetih i njegovog trajanja u devedesetim godinama. Istorija Kosova i aktuelnih srpsko-albanskih odnosa izbili su u prvi plan. Bio je učesnik i naučnih i političkih aktivnosti vezanih za sudbinu Kosova, Srbije i Jugoslavije.

Priča o iskušenjima istoričara posebno obeleženog, historiografije kojoj je pri-

padao, pa i šire iskušenjima balkanistike na evropskom i američkom prostoru, zanimljivo pisana, protkana je ličnim i porodičnim prilikama, sentimentom velike snage. Čita se lako kao i prethodna dva toma njegovih sećanja.

Dr Mile BJELAJAC

Aleksandar Stamatović, *Istina o četnicima, Srpska radikalna stranka-ZIPS*, Beograd, 2000, str. 415

Staro je pravilo da je, kad se istorijski procesi završe i nastupe posledice, moguće bolje i objektivnije proceniti minula zbivanja. Zbog snažnih ideoloških nanosa i partijske historiografije, Ravnogorski pokret dugi niz decenija nije proučavan na adekvatan, naučno utemeljen i na principima struke zasnovan način. Zvanična historiografija više je bila objekat dnevne politike, nego studiozno tragalaštvo za odgonetanjem složenih i komplikovanih pojava kakve je proizveo Drugi svetski rat u Jugoslaviji, posebno kod srpskog naroda.

Da je istorija „četnika” ili „Ravnogoraca” tj. vojno-političke organizacije na čijem je čelu stajao general Dragoljub Mihailović, i dalje aktuelna i kontroverzna historiografska tema, pokazuje i knjiga dr A. Stamatovića koja ima pomalo nenaučni naslov „Istina”. Teško je saznati istinu, ako ona uopšte i postoji, pa takav epitet ne treba stavljati u naslov knjige, posebno to ne bi trebalo da radi naučni radnik, doktor istorijskih nauka. Poznato je da nauka može počivati samo na kritičkom mišljenju. Danas su mogućnosti za sagledavanje naše bliske prošlosti daleko veće. Zato, bez obzira na

lične simpatije istoričara koje su, bar mi tako mislimo, sasvim opravdane, ne treba čitaocu unapred opterećivati sopstvenim namerama, već to treba da proizade iz samog dela.

Sam naslov je i odredio karakter knjige. Radi se o popularno pisanom delu, bez nekih većih pretenzija i knjiga kolege Stamatovića verovatno ima svoju ciljnu grupu – one čitaoce koje zanima samo ono što već spada u mitsku istoriju „četnika”. To, naravno, ne znači da knjiga nema svoju vrednost. Ona je dobar prilog za kontra-klatno, za dokazivanje da „istina” o prošlosti ne može nikada biti samo na jednoj strani.

Knjiga *Istina o četnicima* zahvata širok prostor (gotovo cela Jugoslavija) i hronološki ima pretenzije da pokrije sve godine Drugog svetskog rata, ali je obrada teme izvedena dosta „skućeno”, sa dosta usitnjavanja materije. Ako je autor imao nameru da prikaže jednu skraćenu sintezu o „četnicima”, onda je to trebalo uraditi na jedan moderan i savremenoj historiografiji prikladan način. Izvorna podloga dosta je oskudna. Zasniva se na nekolicini tomova objavljene građe i mestimičnim podacima iz Arhiva Vojno-

istorijskog instituta iz Beograda, što je osnovni nedostatak knjige. Građa iz ovog arhiva, da je savesno pregledana, poslužila bi kao odlična podloga za širu rekonstrukciju „četničke” prošlosti. Autor se oslanja na dosta zastarelu emigrantsku literaturu, koja je odličan pokazatelj za mnoge segmente istorije, ali je davno prevaziđena radovima nekih domaćih autora, koje Stamatović ne konsultuje. Tu, pre svega, mislimo na knjige Bojana Dimitrijevića *Đeneral Mihailović* (Biografija do maja 1941), Beograd, 1996 i *Valjevski Ravnogorci*, Beograd 1998, zatim na knjige *Ravnogorski nacionalni program* Milana Vesovića i Koste Nikolića, Beograd, 1996 i na knjigu *Rat i mir đenerala. Izabrani ratni spisi generala Dragoljuba Mihailovića*, Beograd, 1998, koju su priredili B. Dimitrijević, K. Nikolić i M. Vesović. Ovde se, naravno, ne radi o nekoj sujeti, već o činjenici da treba koristiti savremenu historiografsku literaturu. Da je A. Stamatović koristio navedene knjige, ne bi mu se potkrale očigledne greške, kao ona da je Vojislav Mihailović poginuo 1944. godine (str. 105) ili još veća, kao što je korišćenje falsifikovanog dokumenta (nastalog u „komunističkoj obradi” posle Drugog svetskog rata) „Instrukcije D. Mihailovića đ. Lašiću i P. Đurišiću” od 20. decembra 1941. godine. Da spomenemo i knjigu Dragana Nenezića *Jugoslovenske obla-*

sti pod Italijom 1941-1943 Beograd, 1999.

Ionako oskudna izvorna građa dosta je neprecizno navođena u napomenama. Mnoga poglavlja predstavljaju prosto ređanje činjenica ili citata iz emigrantske literature, pažnja čitalaca se previše brzo prebacuje sa kraja na kraj zemlje i iz godine u godinu. Dakle, nema neophodne sistematizacije građe. Veliki nedostatak predstavlja i nekorišćenje građe Emigrantske vlade Kraljevine Jugoslavije iz Arhiva Vojno-istorijskog instituta.

Najbolje delove knjige predstavljaju stranice o građanskom ratu u Crnoj Gori (274-310) i poglavlje „Partizanski zločini” (311-343). Deo o saradnji partizana i Nemaca je efektan i tačan, ili isuviše kratak (352-355). Mogao je biti i bolje obrađen, makar na osnovu objavljenih izvora, kao što je knjiga *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1941-1945*, (u dva toma) Beograd, 1998.

Knjiga kolege Stamatovića, i pored navedenih nedostataka, predstavlja značajan doprinos rasvetljavanju „belina” iz srpske istorije tokom Drugog svetskog rata. Šteta je, zaista, što je ostala na nivou ređanja manje ili više poznatih činjenica, ali je zaista toplo preporučujemo široj čitalačkoj publici.

Dr Kosta NIKOLIĆ

M. Glišić, A. Lazarević, R. Mandić, M. Marković, M. Ristić, *Stari Milanovac*, NIP „Dečije novine”, Eurografik, Muzej rudničko-takovskog kraja, Gornji Milanovac 1995.

Pojavila su se već dva izdanja interesantne i značajne fotomonografije, *Stari*

Milanovac, a da njen prikaz nije našao mesto u istorijskim naučnim publikaci-